

ایران. عربستان و تحولات سوریه

حمید همت

پاییز ۹۵

سرشناسه	همت، حمید :
عنوان و نام پدیدآور	ایران، عربستان و تحولات سوریه/ حمید همت.
مشخصات نشر	موسسه اندیشه کامیاب ایرانیان ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری	۹۵ص.
شابک	۲۰۰۰۰۰ ریال ۶ - ۰۶۰ - ۴۵۳ - ۶۰۰ - ۹۷۸
وضعیت فهرست نویسی	فیفا :
یادداشت	کتابنامه : ص. [۸۹] - ۹۵.
موضوع	سوریه - سیاست و حکومت - قرن ۲۱م.
موضوع	Syria - Politics and government - 21 st century :
موضوع	سوریه - روابط خارجی - ایران
موضوع	Syria - Foreign relations - Iran :
موضوع	ایران - روابط خارجی - سوریه
موضوع	Iran - Foreign relations -- Syria :
موضوع	ایران سیاست و حکومت - قرن ۱۴
موضوع	Iran - Polirics and government - 20 th century :
موضوع	عربستان سعودی - روابط خارجی - سوریه
موضوع	Saudi Arabia - Foteign Relations -- Syria :
موضوع	ریه - روابط خارجی - عربستان سعودی
موضوع	Syria - Foreign relations - Saudi Arabia :
موضوع	عربستان سعودی - سیاست و حکومت - قرن ۲۱
موضوع	Saudi Arabia - Pogitics avd government - 21 st century :
رده بندی کنگره	DS ۹۵ / ۱۲۹۵ الف ۱۹ / ۱۰۰۰
رده بندی دیویی	۵۶ / ۹۱۰۴
شماره کتابشناسی ملی	۱۵۱۵۲۹۳ :

عنوان کتاب	ایران، عربستان و تحولات سوریه
ناشر	موسسه فرهنگی انتشارات کامیاب ایرانیان
دفتر انتشارات	تهران - خ انقلاب - پیک شمس - پلاک ۳۷ - واحد ۱۲ -
مؤلف	حمید همت
ویراستار	محبوبه رضاعلی
مدیر تولید	موسسه آموزشی خوارزمی
صفحه آرا	سید حمید احمدزاده نیک قلب تنها
طراح جلد	امیر هاشمی
شمارگان	۱۰۰۰ جلد
نوبت چاپ	اول، ۱۳۹۵
چاپ و صحافی	موسسه آموزشی خوارزمی
ناظر چاپ	مهندس پیمان عباد
قیمت	۲۰۰۰۰۰ ریال

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۴۵۳-۰۶۰-۶
ISBN:978-600-453-060-6

سوریه از زمان‌های گذشته، از نظر کشورهای مختلف، بالاترین منظر ژئوپلیتیک و ژئواستراتژیک را در منطقه‌ی خاورمیانه داشته و همچنان دارد. ژئوپلیتیک سوریه به گونه‌ای است که جایگاهی راهبردی به این کشور بخشیده است؛ زیرا باعث قرار گرفتن آن در نقطه‌ی اتصال سه قاره‌ی آسیا، اروپا و آفریقا گردیده و سوریه را در میان اروپای صنعتی و خاورمیانه قرار داده است. اهمیت سوریه برای قدرت‌های منطقه‌ای و بین‌المللی عبارت است از:

۱. مرکزیت سوریه به لحاظ راهبردی در خاورمیانه؛
۲. پیوند سوریه با درگیری‌های اعراب و اسرائیل؛
۳. احساس خطر از ناحیه‌ی منطقه‌ی سیاسی و بنیادگرا در کشورهای منطقه و روند روزافزون آن. موقعیت جغرافیایی سوریه اهمیت استراتژیک دارد؛ چراکه اولاً سوریه در منطقه خاورمیانه قرار دارد؛ ثانیاً این کشور در سه طرف شرقی دریای مدیترانه قرار گرفته و از ۱۸۶ کیلومتر ساحل برخوردار است؛ و همچنین همسایه با این کشور با فلسطین اشغالی، اسرائیل، لبنان، ترکیه و عراق اهمیت استراتژیک آن را در چندان کرده است. سوریه تنها کشوری است در میان کشورهای عربی خاورمیانه که نقش نسبتاً مستقلی در مناسبات منطقه‌ای و بین‌المللی ایفا نموده است. نقش‌آفرینی سوریه در معادلات سیاسی لبنان و درگیری این کشور با اسرائیل از جمله مواردی است که از لحاظ راهبردی سوریه را به جلوه می‌دهد. نکته‌ی دیگر آنکه سوریه جزئی از جریان مقاومت در کنار ایران و حزب‌الله و عماد در مقابله با اسرائیل به حساب می‌آید. دلیلی دیگر برای اهمیت استراتژیک این کشور نیز بازیگران بین‌المللی، توانایی سوریه برای انتقال انرژی کشورهای ایران و عراق از طریق بندرهای بانیاس و طرطوس در ساحل مدیترانه به سمت اروپاست.

بیداری اسلامی و در پی آن تغییر در نظام‌های سیاسی و بروز بحران در برخی از کشورهای منطقه، تأثیرات وسیعی بر تعاملات سیاسی و امنیتی منطقه خلیج فارس گذاشته، به نحوی که محورهایی از بازیگران منطقه‌ای و فرا منطقه‌ای در جهت شکل‌دهی تحولات به نفع خود در

مقابل یکدیگر صفبندی کرده‌اند. این حادثه نقطه‌ی عطفی در شکل‌گیری ساختار جدید نظام منطقه‌ای خاورمیانه به حساب می‌آید، زیرا از یک‌سو به تغییر و جابجایی نقش، تأثیرگذاری و منافع بازیگران منطقه‌ای و بین‌المللی منجر گردیده و از سوی دیگر ائتلاف‌های جدیدی را در سطح منطقه به همراه داشته است.

پس از پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی ایران به زعامت و رهبری امام خمینی (ره) در سال ۱۹۷۹ میلادی و شگفتی تمام دنیا از این رویداد مهم، بار دیگر جهان در سال ۲۰۱۱ شاهد یکی از نادرترین رویدادها در طول تاریخ بود که همان بیداری اسلامی در منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا می‌باشد. درزمینه‌ی بیداری اسلامی در منطقه سخن بسیار گفته‌شده است اما محدودیت اطلاعاتی در کشورهای دچار بحران و وجود رسانه‌های پیشرفته دنیا از جمله اینترنت و انال‌ها، ماهواره‌های مفرض و جهت‌دار موجب شده تا در این مدت کارشناسان سیاسی منطقه بر سه‌گانه تحلیل‌های مختلف و بعضاً متناقضی از این تحولات و انقلاب‌ها را ارائه دهند.

بروز بیداری اسلامی موجب بداندیشی‌های عربی حوزه خلیج فارس به‌ویژه عربستان آن را تهدیدی علیه امنیت خود تلقی کرده و سال‌هاست سیاست دخالت فعال در منطقه تلاش کنند تا از ورود موج تحولات به مرزهای خود و نیز بهم خوردن توازن قدرت منطقه‌ای به ضررشان جلوگیری نمایند. از طرفی نیز ظهور قدرت‌های اسلامی همانند دولت جدید مصر فرصتی را برای ایران فراهم نمود تا روابط نزدیکی را با این دولت‌های عربی برقرار کند. اگرچه بحران سوریه در ابتدا متأثر از موج اعتراضات مردم در حجاز عرب موسوم به بهار عربی بود اما خیلی سریع به صحنه‌ای از رویارویی میان بازیگران منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای از جمله جمهوری اسلامی ایران و عربستان سعودی در مقابل یکدیگر تبدیل شد. ماهیت اتخاذ رویکرد این دولت‌ها در قبال تحولات سوریه بسیار متناقض بوده و رهبران آن‌ها اهداف متضادی را دنبال می‌کردند، بدین گونه که با آغاز ناآرامی‌ها در سوریه، ایران بلافاصله از بشار اسد حمایت کرده و خواستار اتخاذ راه‌حل سیاسی برای این بحران شد. با توجه به نفوذ و ارتباط استراتژیک جمهوری اسلامی ایران با سوریه و نیز نقشی که کشور سوریه در برقراری جریان مقاومت در منطقه ایفا می‌نماید، بحران سوریه برای ایران بسیار بااهمیت است.

ایران و عربستان به عنوان دو قدرت منطقه‌ای مستقیماً در بحران سوریه وارد شده‌اند و هر کدام از یک طرف حمایت می‌کنند. به طور سنتی روابط عربستان-سوریه روابط نزدیکی نبوده است. نفوذ بالای سوریه در لبنان و هم‌پیمانی با ایران خوشایند عربستان نبوده است. سفر ملک عبدالله به سوریه در اکتبر ۲۰۰۹ یکی از نقاط عطف محسوب می‌شود، سفری که در طی آن عربستان نقش منطقه‌ای سوریه (به‌ویژه در لبنان) را به رسمیت شناخت و از این کشور خواست تا روابط خود با ایران را کاهش دهد. اما با شروع بحران سوریه در سال ۲۰۱۱ عربستان دوباره به جرگه مخالفان رژیم اسد پیوست. تلاش‌های حکومت سعودی برای سقوط دولت اسد در کنار انگیزه‌های فردی، قومی و ایدئولوژیک، در مقیاس بزرگ‌تر منطقه‌ای نیز قابل‌رویت است.

پیروزی انقلاب اسلامی و مقابله‌ی ایدئولوژیک نظام جدید انقلابی با رژیم اسرائیل و به رسمیت نشناختن آن از سوی حکومت ایران نقطه‌ی اشتراکی بود با دولت سوریه که خواستار مقاومت و بازپس‌گیری بلندی‌های جولان و در تنگنا قرار دادن اسرائیل به وسیله‌ی اهرم‌های سیاسی در دسرس خود بود. یعنی تهدید مشترکی به نام اسرائیل، برای دو کشور ایران و سوریه کافی بود که بتوان گفت: «ران و سوریه به‌رغم اهداف متفاوت خود اتحاد استراتژیک را مستحکم کرده‌اند» حال نه سوریه در چنین وضعیتی قرار گرفته است به نظر می‌رسد کشورهای غربی به‌ویژه آمریکا و اسرائیل در صدد آنند تا بتوانند از وضعیت کنونی سوریه بیشترین ضربه را هم به سوریه و هم به ایران برسانند تا به قول خودشان صلح خاورمیانه عملی گردد. واقعیت هم نشان می‌دهد که ایران در سوریه و یاران نزدیک به آن‌ها جانب مقاومت و سازش‌ناپذیری را هدف خود می‌دانند و در نتیجه از هر وسیله‌ای برای ضربه زدن به منافع اسرائیل قدم برمی‌دارند. یعنی «این دو کشور (ایران و سوریه) نفوذ اجرایی بالایی در اراضی اشغالی برخوردارند که می‌توانند اسرائیل را در تنگنا قرار دهند».

در منطقه‌ی خاورمیانه ایران جزء کشورهایی است که حاضر به پذیرش هژمونی اندیشه‌های غربی به‌ویژه آمریکا نیست. در نتیجه سد معبر و مانعی اساسی در برابر آرمان‌ها و اهداف این کشورها به شمار می‌رود. جمهوری اسلامی ایران اسرائیل را به رسمیت نمی‌شناسد، مخالف حضور آمریکا در عراق و افغانستان است، دیدگاهی جداگانه نسبت به تغییرات کشورهای عربی بیان می‌دارد و ... یعنی ایران حاضر نیست به‌عنوان یک بازیگر حاشیه‌ای در نظر

گرفته شود و به همین دلیل بارها از جانب آمریکا مورد اتهام قرار می‌گیرد که «ایران حداکثر تلاش خود را برای تضعیف روند صلح خاورمیانه انجام می‌دهد، ایران حامی حزب‌الله لبنان است که به مخالفت مسلحانه خود با صلح خاورمیانه ادامه می‌دهد، ایران کمک‌های مالی قابل‌توجهی در اختیار حماس و جهاد اسلامی فلسطین قرار می‌دهد»
در نتیجه ایران در بحران سوریه به دنبال اهداف زیر می‌باشد:

الف) جلوگیری از تغییر نظام سوریه. چراکه ایران و این کشور علیه آمریکا و اسرائیل اتحاد و منافع مشترک دارند.

ب) پیروزی آمریکا در سوریه منافع ایران در منطقه به‌ویژه در فلسطین و لبنان را به خطر خواهد انداخت. در نتیجه تلاش جمهوری اسلامی برای شکست آمریکا در سوریه و حتی کشور های دیگر، نهاده مانند افغانستان و عراق منطقی به نظر می‌رسد.

ج) اتحاد ایران و سوریه ارتباط با روسیه موازنه‌ای منطقی در منطقه ایجاد خواهد کرد که از زیاده‌روی‌های آمریکا و حمایت دیگر آنان جلوگیری خواهد کرد.

د) عدم تثبیت وضعیت سوریه احتمالاً بحران قومی را در منطقه افزایش خواهد داد و منافع کشور ایران نیز به‌نوعی در تضاد با بحران‌های مذهبی و قومی است.

بحران سوریه برای عربستان (حدائق به‌نظر مستقیم) موضوع امنیتی تلقی نمی‌گردد، و اقدام رهبران سعودی در حمایت از معارضان سوری در جهت کاهش نفوذ ایران در منطقه و اعمال نقشی فعال به‌عنوان رهبر جهان اسلام و افزایش نفوذ خود در منطقه است؛ به عبارت دیگر عربستان سعودی از موضوع بحران سوریه به‌عنوان فرصتی در جهت تقویت و ارتقاء جایگاه منطقه‌ای خود بهره می‌برد. در حالی که بحران سوریه برای ایران یک مسئله امنیتی به حساب می‌آید؛ جمهوری اسلامی معتقد است که هرگونه مذاکره و توافق در درجه نخست بین‌المللی در رابطه با آینده سوریه بدون در نظر گرفتن نقش ایران عبث و بی‌بهره است. این واقعیتی است که فرستادگان ویژه سازمان ملل. اخیراً دولت‌های غربی به آن اذعان داشته‌اند. نگاه ایران به بحران سوریه نگاهی امنیتی است و این موضوع در موضع‌گیری مقامات ایرانی به خوبی قابل مشاهده است.

در این راستا، با توجه به داده‌های موجود، سیاست ایران و عربستان سعودی در قبال بحران سوریه را می‌توان به ترتیب در چارچوب نظریه‌ی واقع‌گرایی تدافعی و واقع‌گرایی تهاجمی تبیین نمود.

فهرست

صفحه

عنوان

۵	مقدمه
۱۱	فصل اول
۱۱	ژئوپلیتیک سوریه و تحولات آن
۱۳	تحولات سوریه
۲۹	فصل دوم
۲۹	واقع‌گرایی، اجماع و واقع‌گرایی تدافعی
۳۰	۱- واقع‌گرایی تدافعی
۳۱	۲- واقع‌گرایی تهاجمی
۴۱	فصل سوم
۴۱	سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در قبال تحولات سوریه
۴۱	سیر تاریخی روابط ایران و سوریه
۴۵	سوریه و اهمیت آن برای جمهوری اسلامی ایران
۴۹	بروز بحران در سوریه و موضعگیری مخالفان بحلیه رابطی ایران و سوریه
۵۱	فصل چهارم
۵۱	اهمیت نقش ایران در بحران سوریه
۵۲	رویکرد ایران در قبال بحران سوریه
۵۵	بحران سوریه و فرصتها و چالشهای پیشروی جمهوری اسلامی ایران
۵۹	فصل پنجم
۵۹	سیاست خارجی عربستان سعودی در قبال تحولات سوریه
۶۱	ارزیابی عربستان سعودی از امنیت خود و تحولات در خاورمیانه و خلیج فارس
۶۳	جهتگیری عربستان سعودی از تحولات منطقه‌ای
۶۳	وضعیت عربستان سعودی و آغاز تحولات عربی
۶۵	بحران سوریه و اقدامات عربستان سعودی در تشدید آن
	عربستان سعودی و موضعگیری این کشور بر علیه ج.ا. ایران از زمان پیروزی انقلاب اسلامی تا دخالت در بحران سوریه
۶۶	

فصل ششم.....	۷۳
موازنه سازی جمهوری اسلامی ایران از حضور و بازیگری خود در تحولات سوریه.....	۷۳
۱- حفظ موازنه قدرت منطقه‌ای.....	۷۳
۲- اهمیت ژئوپلیتیکی سوریه برای ایران.....	۷۴
۳- سوریه به عنوان متحد راهبردی ایران در منطقه.....	۷۵
۴- محور مقاومت یا پایداری.....	۷۵
چشم انداز عربستان از حضور و بازیگری خود در تحولات سوریه.....	۷۶
۱. تایل محور اعتدال عربی با محور مقاومت.....	۷۷
۲. موازنه منطقه‌ای با ایران.....	۷۸
۳. مداخلات سوریه در حوزه‌های حیاتی عربستان در لبنان و فلسطین.....	۸۰
۴. رقابت در سطح منطقه و کالچری.....	۸۴
۵. تقابل رادیکالیسم با محافظه کاری عربی.....	۸۵
۶. گسترش مرجعیت ریست و گفتمان سلفیگری.....	۸۶
منابع و مآخذ.....	۸۹
منابع فارسی.....	۸۹
منابع عربی.....	۹۳
منابع غیر فارسی.....	۹۴